



## Ἡ ΞΕΝΗ ΤΟΥ 1854

Α΄.

Δυστυχημένη θεοκατάρατη χρονιά. Ποιός θά λησμονήσῃ τί κακά ἔσυρε μαζί της; Εἶναι κάτι χρόνοι, ὅπου τραβοῦν ὀπίσω τους τὰ βάσανα, τῆς σφοραῖς, ἀλυσσιδα βαρειά, ἀτέλειωτη ἀλυσσιδα ποῦ σέρνεται στὰ στήθια. Ἀφορία ἀπό ἔτη, καταστροφαῖς ἀπό σεισμούς, ἐλπίδες ξεριζωμέναις, ἡ ληστεία νά βράζῃ στήν Ἑλλάδα ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη. Νά μπαίνουν ἡ ληστρικοῖς συμμορίαις μέσα στὰς πόλεις, στὰς Θήβας, στή Λειβαδιά, στὰ Μέγαρα, ἡ ξένη Κατοχή ὑβριστική νά πατῆ κατάστηθα τῆ χώρα, χωρίς οὔτε κἀν νά πνίξῃ τῆ μαύρη διχόνοια! Καί ὅμως δέν ἦσαν ἀρκετά αὐτά ὄχι. Πίσω ἦταν τὸ πλεῖο φαρμακερὸ ποτήρι.

Ἦταν γραφτὸ νά στήσῃ στὸν ἄμοιρο, στὸν πολυθασανισμένο τοῦτο τόπο, τὸ μαῦρο τσαντήρι της, στριγκλιάρα γύφτισσα, ἡ πρασινοκίτρινη ἀμαζόνα τοῦ θανάτου, ἡ Ἐπιδημία.

Κρυφὰ κρυφὰ, γιὰ νά κάμῃ πρώτη γνωριμία μαζί μας ἐταξίδεψε ἀπὸ τῆ Μασσαλία, ἕως τῆ Μάλτα μαζί μὲ τὸ Μαυροκορδάτο, ποῦ ἤρχετο ἀπὸ τῆ Γαλλία γιὰ νά παραλάβῃ τὴν Κυβέρνησι. Ἔτσι τὸ ἔγραψαν τοῦλάχιστον τοῦ τέλους Ἰουνίου τοῦ 1854 ἡ ἔφημερίδες.

«Ὁ Κύριος Μαυροκορδάτος ἀναχωρήσας ἐκ Μασσαλίας ἠναγκάσθη νά μείνῃ εἰς Μελίτην, διότι ἐν τῷ μεταξύ ἀπεβίωσαν ἐν τῷ ἀτμοπλοίῳ τρεῖς στρατιῶται ἐκ χολέρας».

Ἀλλὰ τὸ βαπόρι ἐκεῖνο δέν ἔφερε τῆ χολέρα στήν Ἑλλάδα. Δέν ἐλευθεροκοινώνησε στή Σύρα ποῦ ἦταν γιὰ νά πιάσῃ. Πῶς μᾶς ἦρθε λοιπὸν ἡ θεοκατάρατη Ξένη;

Πολλὰ λένε. Ἀλλὰ περισσότερο ἐπιστεύθηκε, πῶς μπῆκε κρυφὰ ἐπιβάτης, καί κρύφτηκε κάτω βαθειά, στὸ μπαλαούρο, μέσα σὲ μία καμαρωμένη φρεγάδα, χυτή, χαριτωμένη, ποῦ ἤρχονταν στὸν Πειραιᾶ φορτωμένη στρατὸ γιὰ τὴν Κριμαία.

Ἀχ! Ἐπρεπε στοῦ κάθου Μαλιὰ τὰ κρεμαστὰ τὰ βράχια νά εὗρῃ μαύρη βαθειά καταβόθρα, τῆ μανιωμένη θάλασσα, τόσο βαθειά ποῦ νά μὴν ἀποφανῆ οὔτε τὸ πόμολο τοῦ μεσιανοῦ της καταρτιοῦ, γιὰ νά μὴ γλυτώσῃ ἡ Μαύρη Ξένη, γιὰ νά μὴ φτάσῃ νά φέρῃ σ' αὐτὸ τὸ δύστυχο τὸν τόπο τὴν ἐρήμωσι.

Ὅμως ἀλλοιῶς ἦταν γραφτό· γι' αὐτὸ ἀκίνδυνα ἐκαβατζάρισε τὸν κάθου Μαλιὰ, κι' ἀνέβαινε περήφανα μὲ ἴσια τὴν πλώρη γιὰ τὸν Πειραιᾶ. Κι' ἀνά-

σεναν ἡ ἀνατολικαῖς στεργιαῖς τοῦ Μωριά· καί τῆς ἔστειλαν τῆς ἄπιστης φρεγάδας σὰ γλυκοφίλημα, τὸν ἀνασασμό τους, τὸ γλυκὸ ἑλληνικὸ μαίστραλακι, ὅπου τῆς φιλοῦσε τὰ ὀλόλευκα πανιά ὅλα ἀπλωμένα στὸ φύσημά του, ἀπὸ τὸν κόντρα φλόκο ὡς τῆ μπούμα, ἀπὸ τὸν τρίγχο καί τῆ μαίστρα ὡς τοὺς κούντρος. Τὰ δελφίνια ἔπαιζαν τρελλὰ ἐμπρὸς στὴν πλώρη της κ' οἱ γλάροι ἐπτερούγιζαν χαρωποὶ ἀνάμεσα στὰ ξάρτια της. Περηφανεύονταν ἡ εὐμορφὴ φρεγάδα καί ἔγερνε καμαρωμένη ἀπὸ τῆ δεξιὰ πλευρά. Τὰ νερὰ τὰ γαλαζοπράσινα, νωθρά, κοιμισμένα, ὅτι καί τὰ ζύπναε ἡ πλώρη της ἡ χυτή· καί παραμεροῦσαν μὲ γλυκομουρμούρισμα σὰ ντροπαλά, ἐνῶ ἐγλίστραε ἀπάνω τους σὰ νεροφίδα ἡ εὐμορφὴ φρεγάδα.

Φαίνεται πῶς δέν ἄργησε πολὺ νά ρίξῃ ἄγκυρα στὸν Πειραιᾶ.

Γιατὶ στῆς 6 Ἰουλίου ἐκολλοῦσαν στοὺς τοίχους τῶν Ἀθηνῶν χαρτιὰ καί, ἀφοῦ τὸ τύμπανο ἐξέκούφαινε τὸ φοβισμένο κόσμο, ἕνας κήρυξ ἐδιθάλαζε στὰ σταυροδρόμια,

«Ἀριθ. 79.

### ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Τὸ ὑπουργεῖον τῶν ἐσωτερικῶν πρὸς τοὺς νομάρχας τοῦ κράτους

Σπεύδομεν μὲ λύπην μας νά σᾶς κοινοποιήσωμεν, Κύριε Νομάρχα, ὅτι εἰς Πειραιᾶ ἀπὸ προχθὲς ἐφάνησάν τινα περιστατικὰ ἐμφαινόντα χολέραν. Ἡ κυβέρνησις ἔλαβε τὰ συντονώτερα μέτρα κλπ.»

Αὐτὰ τὰ τινὰ περιστατικὰ ἦσαν καμμιά τριανταριά θάνατοι τὴν ἡμέρα εἰς τὰ νοσοκομεία καί εἰς τὴν πόλιν.

Τὰ συντονώτερα μέτρα, ἦσαν ὅτι δέν εἶχαν τὴν ἄδεια νά ἔλθουν ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ οἰκογένειαις καί κατοικήσουν εἰς τὰς Ἀθήνας,μποροῦσαν ὅμως οἱ ἄνθρωποι νά συγκοινωνοῦν ἐλεύθερα γιὰ τῆς δουλειαῖς τους στὰς δύο πόλεις, φθάνει μόνον, ὅταν ἀνέβαιναν ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ νά τοὺς κύταζε στὸ πρόσωπο ἕνας γιατρὸς ποῦ ἐστέκετο ἐκεῖ ποῦ εἶνε τῶρα τὸ γκάζ. Ἄλλ' ἀπ' αὐτὴ τὴν ἐνόχλησι εἶχαν ἀπαλλαγθῆ ὅλοι τοῦ στρατοῦ τῆς Κατοχῆς, γιατί γ' αὐτοὺς θά ἦταν αὐθάδεια ἕνα τέτοιο μέτρο. Ἀλλὰ καί οἰκογένειαις ἤρχοντο ἐλεύθερα στὰς Ἀθήνας, ὅταν εἶχαν μαζί τους κανένα στρατιωτῆ ξένο.

Β΄.

Καί ὅμως καί μὲ ὄλαις αὐταῖς τῆς εὐκολίας ἄργησε νά ἀνέθῃ στὰς Ἀθήνας ἡ Ξένη.

Ἀφοῦ ἕως εἰς τὰς 20 Αὐγούστου ἐρήμαζε τὸν Πειραιᾶ, ἐλοῦφαζε καί μόλις εἰς τὸ τέλος Σεπτεμβρίου ἄρχισε νά τρυγᾷ εἰς τὰς Ἀθήνας τὰ πρῶτα πριμαρόλεια τοῦ θανάτου. Ἐν εἰς τὰς 29 Σεπτεμβρίου εἰς τὴν ὁδὸν Λυσικράτους· ἄλλο εἰς τὰς 12 Ὀκτωβρίου εἰς τὴν ὁδὸν Νίκης καί τρία ἢ τέσσαρα εἰς τὸ Γεράνι τὰς 16 Ὀκτωβρίου.

Ἔτσι πρῶτα πρῶτα χτυποῦσε ἀνάρρη, σκόρπια. Λὲς κ' ἐδοκίμαζε τῆ δύναμί της.

Ἐπειτα γιὰ μερικαῖς ἡμέρας ἄφινε νά λησμονηθῆ. Ἦθελε νά κάμῃ τὸν κόσμον νά ξεθαρέψῃ,

ὅπως τὸ θηρίο ἀφίνει λάσκο στὸ θύμα του νὰ δοκιμάσῃ τὴ φυγή, γιὰ νὰ τὸ σπαράξῃ ἔπειτα σ' ἓνα πηδήμα μὲ περισσότερη εὐχαρίστησι.

Ὁ κόσμος ἐξεθάρευε καὶ ἐγύριζε ἡ γαλήνη στὰ πρόσωπα καὶ τὸ χαμόγελο στὸ στόμα.

Μὰ αὐτὴ ἔβασκε σὰν τὴν κρυμμένη τὴ φωτιά, ἐλούφαζε σὰν τὴν τίγρι πρὶν χυμῆση, ἐσέρνονταν κρυφοδάγκαθη ὀχιά.

Εἰς τὰς 21 Ὀκτωβρίου ἐξέσπασε ἀχόρταγη. Παράλυσε τότε τῆς ψυχᾶς ὁ κρύος φόβος καὶ ὅσοι ἠμποροῦσαν ἐζήτησαν σωτηρία στὴ φυγή.

Δὲν ἦταν φυγὴ πολέμου αὐτὴ· δὲν θὰ πατοῦσε τὰς Ἀθήνας ὁ ἐχθρὸς, οὔτε ἀκούονταν ἀπὸ μακρὰ κούφια, βουβή, τοῦ κανονιοῦ ἢ βροντῆ. Ἀλλὰ τὸν ἐνοιῶθε χωρὶς νὰ τὸν βλέπη τὸν ἐχθρὸ ὁ ἄμιρος ὁ κόσμος, παντοδύναμο σὰν τὸ θάνατο. Καὶ ἔφρουγεν. Ἡ Ἰερὰ ὁδός, ἡ ὁδὸς τῶν Πατησίων, τῆς Κηφισιάς, τοῦ Μαραθῶνος, κάθε δρόμος ποῦ ἔφερνε σένα χωρὶς τῆς Ἀττικῆς ἦτο γεμάτος, ἀπὸ κάρρα, ἀμάξια, φορτηγὰ ζῶα, πῆζους, παντοῦ μία ἀτελείωτη ἀλυσίδα, ποῦ ἐσέρνονταν καὶ σήκωνε παχύ, οὐρανόφιλο τὸν κουρνιαχτό. Κλάμα καὶ θρήνος παντοῦ· τὰ πράγματα ῥιμμένα ἄνω κάτω μὲ τὴν τρελλή βία τοῦ φόβου, σὰν σὲ πυρκαϊά, μέσα στ' ἀμάξια. Ὁ τι πρόφθασε ὁ καθέννας. Ὡ, τὰ ἐλεεινὰ καραβάνια τῆς συμφορᾶς!

Πολλοὶ δυστυχισμένοι ποῦ δὲν εἶχαν τῆς τρακόσας ἢ τετρακόσας δραχμαῖς ποῦ εἶχε φθάσει τὸ ἀγῶι ἐνὸς ἀμαξιοῦ ἕως εἰς τὰ περιχώρα, ἔφρουγαν φορτωμένοι ὀλίγα ρούχα στὸν ὦμο, ἓνα καλάθι μὲ ψωμί στὸ χέρι, ἢ ἡ γυναῖκες ἔσερναν τὰ παιδιὰ. Ἀκολουθοῦσαν καὶ κάτι ἀραχνιασμένοι γέροι καὶ γρηαῖς, ξεκλειδωμέναις ὑπάρξεις, κουρέλια τῆς ζωῆς, ποῦ δὲν εἶχαν μεγάλας ἐλπίδες, ὅτι θὰ τραβήξουν μακρὰ. Ἀλλὰ ἡ ζωὴ εἶναι φῶς. Ἀποχαιρετῶντας τὴ ζωὴ ὁ Αἴας, τοῦ ἡλίου τὸ φῶς ἀποχαιρετοῦσε, γιὰ τοῦτο εἶνε μεγάλη ἡ ἀγάπη τῆς ζωῆς στῆς φωτειναῖς τῆς χώρας, ποῦ τῆς σκεπάζει γαλάζιος, ἡλιοχρῦστος οὐρανός.

Τριάντα χιλιάδες ψυχᾶς εἶχαν τότε αἱ Ἀθηναῖοι. Δὲν ἔμειναν μέσα στὴν πόλι περισσότεραις ἀπὸ ὀκτώ.

Μακρὰ, μακρὰ ἀπὸ τὸ φαρμάκι ποῦ ξερνάει ὁ ἀνασασμὸς τῆς θεοκατάρτης τῆς Ξένης.

### Γ'

Ἡ Ἀρχὴ τὰ εἶχε χαμένα μέσα στὰς Ἀθήνας. Ὅλα τὰ γραφεῖα ἐρήμωσαν, ὅταν ἐφούντωσε τὸ κακό. Ὑπουργοὶ ἔφρουγαν καὶ ὅσοι ἔμειναν δὲν εὕρισκαν ὑπάλλληλο νὰ ἐργασθῶν. Δὲν ἠμπόρεσε νὰ τοὺς κρατήσῃ οὔτε τὸ παράδειγμα τοῦ ἀλησμονήτου βασιλέως, ὅπου πιστὸς στὴ θέσι του, ἐβοηθοῦσε, ἐπαρηγόρασε, ἐλεοῦσε καὶ ὅπου τὸν ἴδιο του μανδύα ἔβγαλε γιὰ νὰ σκεπάσουν ἓνα δυστυχισμένο ποῦ ψυχομαχοῦσε στὸ δρόμο.

Καὶ ἐπάνω εἰς ὅλα τὰ κακά, ποῖός θὰ τὸ πιστέψῃ, ἐβασίλευε ἀπὸ τότε πολυκέφαλο θηρίο τὸ βουσφέτι. Ἦταν ἀλήθεια ἀθάφτιστο τότε, ἀλλὰ ζωντανό, θεριαμένο, δράκος ὄνομα καὶ πρᾶμμα.

Σὲ τέτοιαις φοβεραῖς μέραις δύο διευθύνται τῆς Ἀστυνομίας διωρισμένοι ἀπὸ τὴν ἴδια κυβέρνησιν

ἤλθαν στὰ χέρια μέσα στὸ γραφεῖο ποῖός νὰ κρατήσῃ τὴν ἀρχή. Ἐκεῖνος ποῦ ἐνίκησε, ἔστειλε στὴ φυλακὴ τὸν ἄλλο.

Ὑπῆρξαν εἰς ἀλήθεια, ἰατροὶ ἥρωες, γεμάτοι ἀφοσίωσι, θάρρος, ἀφιλοκέρδεια. Ἐνας ἀπὸ αὐτοὺς βοηθώντας τοὺς δυστυχισμένους, χωρὶς μισθό, χωρὶς ἀμισθί, ὁ Σταυρίδης ἔδωσε καὶ τὴ ζωὴ του τὴν πολυτίμη. Τὸ ἰατροσυνέδριο ἀνοῖξε ἐράνους γιὰ νὰ τοῦ ἐγείρουν μνημεῖον. Δὲν τὸ ἤυρα ὁμως ποθενὰ στὸ νεκροταφεῖο. Ἐχει τόσο ἀδύνατο μνημονικὸ ἢ εὐγνωμοσύνη!

Μὰ καὶ θέσεις ἐφύτρωναν τότε πυκναῖς μέσα στὴ φρουσκή τῆς Ἐπιδημίας. Μισθοὶ ἰατρῶν ἀστυνομικῶν, τακτικῶν, ἐκτάκτων, ἐπικούρων καὶ βοηθῶν τῶν ἐπικούρων. Μερικοὶ ἀπὸ αὐτοὺς φοιτητὰ πρωτοετείς. Ἀν ἡ γλῶσσα ἐβοηθοῦσε περισσότερον γιὰ νὰ προμηθεύσῃ ἓνα καινούργιο τίτλο, θὰ διώριζαν καὶ ἄλλους ποῦ ἀπάνω κάτω νὰ ἔχουν τὸ χρέος νὰ συνδράμουν τοὺς ἐπικούρους. Ἀπ' ἔξω δὲ ἄλλοι ἰατροὶ νὰ ὑβρίζουν τοὺς διωρισμένους καὶ νὰ γίνεται ἓνα ἐλεεινὸ ἀλληλοφάγωμα, ὅπου ἦταν κακούργημα σ' ἐκείναις τῆς δύστυχαις ἡμέραις.

Ὁ ὑπουργὸς τῶν ἐσωτερικῶν γιὰ νὰ δώσῃ τόπο τῇ ὀργῇ, ἀφοῦ ἐσυμβουλευθῆ καὶ τὸν πρόεσβν τῆς Ἀγγλίας, κοντὰ στοὺς ὀκτώ πρώτους δημοτικούς ἰατροὺς, διορίζει ἄλλους ὀκτώ. Ἀλλὰ οἱ πρώτοι δὲν δέχονται τοὺς νέους, δὲν ἐννοοῦν νὰ συνεργασθῶν μαζί τους.

Ἀνοίγει τὸ ὑπουργεῖο πίστωσι διακοσίων δραχμῶν σὲ κάθε φαρμακεῖο γιὰ τὰ γιατρικὰ τῆς φτώχειας. Ἐπειδὴ ἀπηγορεύθη εἰς τοὺς ἰατροὺς νὰ στέλλουν τὰς συνταγὰς μόνον εἰς τὰ ἰδικὰ των φαρμακεία, μερικοὶ ταῖς ἄφιναν ἀνυπόγραφαις καὶ οἱ δυστυχισμένοι ποῦ εἶχαν τοὺς ἀρρώστους ἐγύριζαν μὲ τὴ συνταγὴ στὸ χέρι ὅσο ποῦ νὰ εὐρεθῇ ὁ συνεννοημένος φαρμακοποιός, ὅπου ἐγνώριζε τοῦ ἱατροῦ τὸ γράψιμο ἢ τὸ ἰδιαίτερο σημάδι. Οἱ φαρμακοποιοὶ ποῦ εἶχαν φίλους ἰατροὺς ἐτελείωσαν τὴν πίστωσι ἀπὸ τὴν πρώτη μέρα. Τότε μερικοὶ ἰατροὶ ἢ δὲν ἔγραφαν καθόλου συνταγαῖς ἢ ταῖς ἔστειλλαν στὰ ἴδια φαρμακεία, γιὰ νὰ ἀναγκάσουν τὴν ἀρχὴ νὰ αὐξήσῃ τὴν πίστωσι. Καὶ ἄλλοι φαρμακοποιοὶ ἔδιναν γιατρικὰ μ' αὐτὴν τὴν ἐλπίδα, ἄλλοι ὁμως ὄχι. Μία δυστυχισμένη ποῦ εἶχε χάμου τρία παιδιὰ ἐγύριζε ὅλημερα μὲ τὸ χαρτί τοῦ ἱατροῦ στὸ χέρι, χωρὶς κανεὶς νὰ ἐκτελῇ τὴ συνταγὴ τῆς.

Ἄχ! Αὐτοὶ ποῦ δὲν βρίσκουν σήμερα τίποτε γερό, τίποτε στὴ θέσι του, ὅπου μᾶς πετοῦν πάντοτε κατὰ πρόσωπο, τὸν παλῆ καλὸ καιρὸ, μὲ τὸ νὰ χωρίζῃ ἀπὸ τοὺς καιροὺς ἐκεῖνους τὰ μάτια τῆς μνήμης των, ὅλο τὸ μακρονὸ διάστημα τῶν περασμένων χρόνων, ὁμοιάζουν ἐκεῖνους ὅπου ἀπὸ μακρὰ βλέπουν ὅλα τὰ βουνὰ ὀμαλά, ὠραία, χρυσοπράσινα, εὐκολοπάτητα· οὔτε τῆς ἄγριας ῥεματιαῖς, οὔτε τοὺς ἀπάτητους γκρεμνοὺς, οὔτε τῆς καταθόθρας τῆς σκοτειναῖς βάζει ὁ νοῦς των. Ἀκόμη ὀλιγώτερο τὰ φεῖδια ποῦ σέρνονται στῆς πλαγιαῖς των.

Σὲ πολλὰ σπίτια ποῦ λημέριαζε ἡ ἐπιδημία ἔσμιγαν τρεῖς τέσσερες ἰατροὶ καὶ ἐπικούροι καὶ

βοηθοί. Μαζὺ μὲ τὰ ἄλλα δεινὰ ὁ κάθε ἰατρός ἀκολουθοῦσε καὶ δική του θεραπευτικὴ καὶ ἔστι ἐπάλευαν μαζὺ μὲ τοὺς ἰατρούς, ἀπάνω εἰς τὰ κορμιά τῶν δυστυχημένων, τὸ ὅπιον καὶ αἱ ἐντρίψεις καὶ τὰ ἀντισπασμωδικὰ καὶ τὸ διττανθρακικὸν νάτρον καὶ τὰ ἐμετικά κάρυα καὶ τὸ θεϊκὸν ὄξυ καὶ ἡ θεϊκὴ στρυγγίνη καὶ ὅσα ἄλλα δὲν χωρεῖ τοῦ ἀνθρώπου ὁ λογισμὸς.

Ἄλλαις πάλι οἰκογένειαίς ἐξεκλήριζαν χωρὶς νὰ ἰδοῦν κανένα ἰατρό. Ἄλλὰ ἡ μόνη γι' αὐτοὺς ζήμια ἦταν ὅτι δὲν ἀπέθνησκαν σάν τοὺς πρώτους στὴν ἀγκαλιὰ τῆς Ἐπιστήμης καὶ σύμφωνα μὲ τοὺς ἱερούς κανόνας τῆς. Κατὰ τὰ ἄλλα ἦταν τὸ ἴδιο. Κρούσμα ἐσήμαινε θάνατος. Καὶ ἂν στοὺς ἑκατὸν ἐξοῦσαν πέντε ἢ ἕξ τοῦτο ἦτο τῆς τύχης ὅπως διόλου, καὶ κανένα φάρμακο δὲν ἐμπόρεσε νὰ φανῆ γενικῶς ὠφέλιμον<sup>1</sup>.

Τοῦ νοσοκόμου τὸ ρουστέι πολὺ ὀλίγοι εἶχαν τὴ φιλοδοξία νὰ τὸ ζητοῦν. Οἱ περισσότεροὶ ἦσαν Γάλλοι τοῦ στρατοῦ τῆς Κατοχῆς, εἰς τοὺς ὁποίους ἡ εὐγνωμοσύνη τοῦ Ὁθωνος ἐχάρισε ἀπὸ ἓνα πολῦτιμο χρυσὸ βωλόγι, γιὰ ἀνάμνησι τῆς ἡρωικῆς φιλανθρωπίας των. Ἐγραψαν τότε ὅτι αὐτὰ τὰ ἐχάρισε ἡ κυβέρνησις. Δὲν ἦταν ἀλήθεια. Τὸ μνημονεύω, ἂν καὶ μικρὸ πρᾶγμα, γιατί εἶνε μία ἀπὸ τῆς ἀναριθμηταῖς ἀχτίνες τοῦ δείχνουν τὴ λάμπη τῆς διαμαντένιας του καρδιάς.

Δ'.

Ἡ ἐξουσία σὲ τέτοια θλιθερῆ περίστασι ὄχι μόνον δὲν κατῴρθονε νὰ ἐπιβάλῃ διατίμησι στῆς πρώτης ἀνάγκης τὰ τρόφιμα, ἀλλ' οὔτε αὐτὸ τὸ ταχτικὸ ἀνοιγμα τῶν μαγαζιῶν. Ἐτσι, κοντὰ στὴν ἄσπλαγχνη ἀρρώστια, ἐθέριζε τὴν φτώχεια τὴν ἄμοιρα, καὶ ἡ πείνα. Γιατί ὅλοι ἐκερδοσκοποῦσαν ἀλύπητα ἀπάνω στὴ γενικὴ δυστυχία. Φωτιά τὸ ψωμί, τὸ κρέας, τὸ λάδι, τὸ ρύζι· περισσότερο τὸ ρύζι τοῦ τὸ ζητοῦσαν ὅλοι γιὰ προληπτικὸ τῆς μαύρης ἀρρώστιας.

Ὅσο ἤμποροῦσε ἡ Ἀρχὴ ἀγόραζε τρόφιμα καὶ μὲ τὸ μέσο τῆς ἀστυνομίας τὰ πουλοῦσε στὸν κόσμον.

<sup>1</sup> Θουκυδ. 2. 51. «Ἐθνησκον δὲ οἱ μὲν ἀμελεῖα, οἱ δὲ καὶ πάνυ θεραπευόμενοι. Ἐν τε οὐδὲ ἓν κατέστη ἱαμα. ὡς εἰπεῖν ὅτι χρὴ προσφέροντας ὠφελεῖν· τὸ γὰρ του ζυνενεγκὸν ἄλλον τοῦτο ἔδραπτε».

Ὅταν συνέλεγον τὰς πληροφορίας περὶ τῆς χολέρας τοῦ 1854, καὶ τῶν κατ' αὐτὴν τραγικῶν ἐπεισοδίων, τὸ μὲν ἐκ τοῦ συγγρόνου τύπου καὶ τῶν δημοσίων ἐγγράφων τῶν ἀρχῶν, τὸ δὲ ἐκ τῆς ἀναμνήσεως ἐπιζώντων, πρὸ παντὸς ἰατρῶν καὶ ἱερέων, μὲ κατέπληξεν ἡ ὁμοιότης τῶν περιστασέων. Ὅψ' ἄς ἐκυριάρχησεν ἡ ἐπάρατος ἐπιδημία καὶ τῶν ψυχολογικῶν φαινομένων, ἅτινα ἐξεκόλαψε, πρὸς τὰ ἐπὶ τοῦ λοιμοῦ, ὅστις ἠρτήμωσε τὴν αὐτὴν παρὰ τὰ κράσπεδα τοῦ Ἱεροῦ Βράχου πάλιν, ἐπὶ τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου, ὡς περιέγραψε τὸν λοιμὸν ἐκεῖνον τὸ βαθύ πνεῦμα τοῦ Μεγάλου Ἱστορικοῦ. Αἱ αὐταὶ τῆς ἰατρ. ἐπιστήμης εἰς τὰ σκότη περιπλανήσεις, αἱ αὐταὶ τοῦ ὄγλου παραφοραί, ἡ αὐτὴ ἀποκάλυψις τῶν ἀποτόμων ἀντιθέσεων τῆς αὐτοθυσίας καὶ τῆς ἀφοσιώσεως πρὸς τὴν ἄκαρδον τοῦ στυγνοῦ ἐγοῖσμου ἀπομόνωσιν, πρὸς τὰ ἀφωπνισθέντα βδελυρὰ ἔνστικτα τῆς ἀρπαγῆς· ἡ αὐτὴ τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθηματος κατὰ τὴν κορύφωσιν τῆς ἀπογνώσεως διάσεις, ὁ αὐτὸς περὶ τὰς ταφὰς κυκεῶν. Παρὰ τὴν τὰ πιστοῦντα τὴν παρατήρησιν ταύτην σχετικὰ ἐκ τοῦ Θουκυδίδου χωρῖα.

Ἄλλὰ τί νὰ κάμῃ καὶ αὐτὴ ἡ ταλαίπωρη Ἀρχὴ καὶ ποῦ νὰ πρωτοπροσθάσῃ μέσα σ' αὐτὸ τὸ χαλασμοῦ, ὅπου ἐξεκλείδονε κάθε δεσμό, ὅπου ἐγκρέμιζε κάθε ἱεραρχία; Πολλὰ γραφεῖα εἶχαν ἐρημώσῃ ἀπὸ τὸν πρῶτο προϊστάμενο, ὡς τὸν τελευταῖο κλητῆρα. Εἰς ἓνα ὑπουργεῖο ὁ ὑπουργὸς δὲν εὕρισκε ὑπάλληλο νὰ ἐργασθῇ.

Καὶ ὅμως τόση ἦτο τότε ἡ κομματικὴ λύσσα, ὅπου ἐφημερίδες τῆς ἀντιπολιτεύσεως ἀπὸ ταῖς πρώταις τοῦ καιροῦ ἐκεῖνου, μόλις κατῴρθονε νὰ ἐργασθῇ τὸ τυπογραφεῖο τους, ἐτυπόνοντο μὲ κατηγορίαις κατὰ ὑπουργῶν, ὅτι εἶχαν συντροφιά μὲ τοὺς ἀρτοποιοὺς καὶ τοὺς κρεπωλάς νὰ γδύνουν τὸ βασιανισμένον κόσμον καὶ νὰ κερδίζον συντροφικά. Αὐτὰ βέβαια σήμερα, δόξα νὰ χῆ ὁ Θεός, δὲν θὰ ἐγράφοντο. Σήμερα οἱ βρυσιαῖς στὸν πολιτικὸ ἀνταγωνισμό ζεπετιοῦνται πλεῖο φουσκωμέναίς, πολὺ χρωμαῖς σὰ σφαίραις ἀπὸ σαπουνάδα, ἀλλὰ σάν αὐταῖς ἀβλαβαῖς. Τότε ὅμως κάθε ὄπλο ποῦ μποροῦσε νὰ ρίξῃ κάτω τὸν ἀντίπαλο τὸ ἐπίστευαν νόμιμον καὶ τὸ μετεχειρίζοντο ὅλοι μὲ ἡσυχὴ καρδιά.

Ἄλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ αἰώνια σύντομα μέτρα ποῦ ἔλαβεν ἡ Ἐξουσία στὴν ἀρχὴ τῆς ἐπιδημίας πρὶν τοὺς σκορπίσει ὅλους ὁ φόβος, ἦσαν τέτοια, ὥστε νὰ φυτεῖουν στῆς καρδιάς χίλιας φρικταῖς ἐντυπώσεις, νὰ παραλύουν κάθε θάρρος.

Ἐτσι πρῶτα πρῶτα ὁ κρύος Φόβος<sup>1</sup> ἐξεκλείδονε τὴ ζωὴ καὶ ἀνοίγε προθύμα τὸ δρόμον στὸ Θάνατον.

Τὴν ἡμέρα ἐτσάκιζαν τὰ ἀδυνατισμένα νεῦρα καὶ ἐφούντωναν τὴν τρομάρα ἐκείναις ἡ ἀτελείωταις τυμπανοκρουσίαις σὲ κάθε διάβασμα διαταγῆς. Καὶ ὅλαις ἡ ἀρχαῖς ἔκταναν ἀγωνισμό ποιά νὰ γράψῃ περισσότεραις· ἡ μία πλεῖο φρόνιμη ἀπὸ τὴν ἄλλη. Μία ἀπηγόρευε νὰ εὕρισκωνται εἰς τὸ δρόμον ἄνθρωποι ὕστερα ἀπὸ τὰς ὀκτώ τὸ βράδον. Γιατί; Γιὰ νὰ μὴ μποροῦν νὰ ζητήσουν βοήθεια ἢ γιὰ νὰ μὴ ἐμποδίζον στὸ δρόμον τοὺς κλέφταις; Μία ἄλλη ἐμπόδιζε νὰ πουληθῇ κάθε εἶδος χορταρικό, κἀνοντας μονάχα χάρι στῆς ντομάταις. Καὶ ὅλαις εἶχαν μέσα τους γραμμένο εἰκοσι φοραῖς τὸ ὀλιγώτερον τὸ ὄνομα τῆς χολέρας.

Τὴ νύχτα πάλι ἐκείνα τὰ κόκκινα καὶ μαβιά φαναράκια, ποῦ εἶχε κρεμάσει ἡ ἀστυνομία στῆς πόρταις τῶν γιατρῶν, ἐσάλευαν στὸν ἀέρα καὶ τρεμόσθωναν, τρομάρα στῆς λαφιασμέναίς ψυχαῖς, σάν ἐκείναις τῆς μαβιαῖς φλόγες ποῦ τρεμουλιάζουν καμμιὰ φορὰ τὴ νύχτα ἀπάνω στὰ μνήματα καὶ στοὺς βάλτους.

Εἶχαν συστήσει καὶ ἓνα νοσοκομεῖον τῶν χολεριομένων μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος. Ἄλλὰ μὲ ὅλη τὴν ἀκούραστη ἀροσιώσι τοῦ διευθυντοῦ του ὁ Ἅγιος Παντελεήμων καμμιὰ ἄλλη ἐλεημοσύνη ἀπὸ τὸ θάνατον δὲν μποροῦσε νὰ δώσῃ, ἐλεημοσύνη ἀνώφελη, ρτηνὴ, ποῦ ἔτρεχε ἀρθονη

<sup>1</sup> Θουκυδ. 2. 51. «Δεινότητων δὲ παντὸς ἦν τοῦ κακοῦ ἢ τε ἀθυμῖα, ὅποτε τις αἰσθοῖτο κάμων· πρὸς γὰρ τὸ ἀνέλπιστον εὐθὺς τραπομένοι τῇ γνώμῃ πολλῶ μᾶλλον προσίεντο σωᾶς αὐτοῦ καὶ οὐκ ἀντεῖχον καὶ ὅτι ἕτερος ἀφ' ἐτέρου θεραπείας ἀναπιμπλάμενος, ὡσπερ τὰ πρόβατα ἔθνησκον».

στό δρόμο, και σ' εὔρισκε μόνη της, χωρίς να ἔχῃς ἀνάγκη νὰ τὴν ζητήσης.

Εἶχε καὶ κάτι ξυλοκρέβατα ἑλεεινὰ γιὰ νὰ μαζεύουν τοὺς προσβαλλομένους ἀπὸ τὰ σπίτια καὶ ἀπὸ τοὺς δρόμους.

Ὡ Θεέ μου! Πόσοι ἔπεφταν κάτω μετὰ τὴν ἀνατριχίλα τῆς τρομάρας, σίγουρο πρόδρομο τῆς χολέρας, μόνο μετὰ τὸ νὰ βλέπουν τοὺς δυστυχημένους, εἴτε στὸ πρῶτο στάδιο, εἴτε στὸ ψυχομάχημα, ριγμένους στὰ ἑλεεινὰ ἐκείνα σταυρωτὰ ξύλα, νὰ τοὺς κουβαλοῦν ψιλὰ στὸν ὦμο μεθυσμένοι, τινάζοντάς τους χωρίς πόνο, χωρίς λύπη.

Σκεπασμένοι μετὰ μαῦρα μάλλινα ρούχα εἶχαν μόνο τὸ πρόσωπο ξέσκεπο, σφραγισμένο, οἱ περισσότεροι, μετὰ ἐκείνη τὴν ἀφιλονείκητη σφραγίδα τοῦ χοληρικοῦ θανάτου, μετὰ ἐκείνο τὸ παράξενο μαθι χρώμα τὸ ξέθωρο, ποῦ ἔμοιαζε καὶ τοῦ λουλακιοῦ καὶ τῆς μαραμμένης ἀγριοβιολέτας τὸ χρώμα.

Ἐνας δυστυχημένος ποῦ εἶχε ἀκόμη μέσα του λίγη ζωὴ, εἴτε ἐπήδησε ἀπὸ τρομάρα, εἴτε ἔπεσε ἀπὸ τὸ ξυλοκρέβατο, καὶ ἐκυλιίστηκε στὸ χῶμα, σὲ ἓνα στενόδρομο τοῦ Ροδακιοῦ. Ποιὸς θὰ τὸ πιστέψῃ; Δὲν ἔσκυψαν οἱ μεθυσμένοι νὰ τὸν μαζέψουν, ἀλλὰ τὸν ἐτελείωσαν μετὰ κλωτσαῖς στὴν κοιλιά, σ' αὐτὴ τοῦ χοληρικοῦ θανάτου τὴν ἐστία.

Ἐκείνοι ποῦ τὰ εἶδαν αὐτά, ὅσο ζοῦν τὰ βλέπουν ἐμπρὸς τους, ὅταν τὰ θυμούνται, μετὰ πάντα καινούργια τὴν ἀνατριχίλα τῆς ψυχῆς.

[Ἔπεται συνέχεια.]

EMMANOYHΛ Σ. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

## ΜΑΡΓΑΡΙΤΑ ΣΤΕΦΑ<sup>1</sup>

### Ἦθη Ἐπαρχιακά.

Τὸ ἀρχοντικὸν τοῦ Τοκαδέλου, ὅπου μετὰ τὸ δρομαῖον βῆμα τῶν δυσηρηστημένων συμπεριπατητῶν ἔφθασαν μετ' ὀλίγα λεπτά, εὔρισκετο ἐπὶ τῆς Πλατείας Ρούγας, ὅχι ἐπὶ τῆς ὁδοῦ ἀκριβῶς, ἀλλ' εἰσέχον ὀλίγον πλαγίως, ὥστε νὰ ποτελῆται πρὸ αὐτοῦ μικρά τις πλατεῖα· διότι ἡ παλαιὰ ἀκανόνιστος ρυμοτομία ἐπέτρεπεν εἰς πάντα τῶν μικρῶν αὐτῶν δυναστῶν νὰ παρεκκλίνῃ ὅσον ἤθελε τῆς εὐθείας. Μεγάλῃ τετράγωνος οἰκία, ἀπλὴ καὶ ἀμαυρά, μετὰ δύο σειρὰς ἀτελευτήτους παραθύρων θολωτῶν, ἄνευ φύλλων, ὑπενθύμιζε τὰ παλάτια τάντανα κλωμένα ἐπὶ τῶν ὑδάτων τοῦ Ἀδρια. Ἐξ ὄλων τῶν ἰχνῶν, τὰ ὁποῖα ἀφῆκεν εἰς τὸν τόπον ἡ ἐνετικὴ κυριαρχία, τὸ διαρκέστερον ἴσως θὰ εἴνε ἡ ἰδιαιτέρα ἀρχιτεκτονικὴ τῶν παλαιῶν αὐτῶν ἀρχοντικῶν, τῶν καλοκτίστων καὶ ζοφερῶς μεγαλοπρεπῶν, τὰ ὁποῖα φαίνονται προκαλοῦντα τὸν χρόνον καὶ ἐν γένει τῆς πόλεως ἡ ἀποκρυσταλλωμένη φυσιογνωμία, ἡ ὁποῖα εἰς τὸ ἐσωτερικὸν μάλιστα πολὺ βραδέως συµμεταβάλλεται πρὸς τὰ νεώτερα.

Ἡ οἰκογένεια τοὺς περιέμενεν ἀπὸ πολλῆς ἡδῆ ὥρας εἰς τὴν τραπεζαρίαν.

«Ἐξεχρονιαστήκατε, βρὲ ἀδελφεί!» εἶπεν ἡ κυρία Τοκαδέλου καὶ ἐπλησίασε πρώτη πρὸς τὴν τράπεζαν, περὶ τὴν ὁπῖαν ὄλοι ἔλαβον θέσιν. Ὁ παλαιὸς τετράπλευρος καθρέπτης μετὰ τὸ δρύϊνον πλαίσιον, ἀνηρτημένος ἀπέναντι τῆς θύρας, ἀντανέκλα τὴν ζοφερὰν ἐπίπλωσιν τοῦ μεγαλοπρεποῦς δωματίου, τὴν λευκάζουσαν τράπεζαν ἐν τῷ μέσῳ καὶ τὰ πρόσωπα τῶν περικαθημένων. Ἡ κυρία Τοκαδέλου, ἡ κοντέσσα, ἦτο ὑψηλὴ καὶ εὐρωστος γυνή, σφίγγουσα ὑπὸ μαῦρον μεταξωτὸν περικόρμιον τοὺς εὐρεῖς ὤμους καὶ τὰ ἄφθονα στήθη. Αἱ δύο κόραι τῆς, φοροῦσαι οἰκιακὰς ἐσθῆτας ἐξ ἐρυθρᾶς ἰνδιάνης ὁμοιομόρφους, ἔλαμπον ἀπὸ ὠραιότητά, — ἡ Κεθῆ, ἕως εἰκοσαέτις, μετὰ τὸ αἰώνιον μελιτώδες μειδίωμα ἐπὶ τοῦ προσώπου, λεπτοφυῆς μάλλον καὶ ὑψηλὴ, καὶ ἡ Κίτη, μόλις δεκατριέτις, ἀλλὰ προῶρως ἀνεπτυγμένη, μάλλον χαμηλὴ καὶ παχέια, μετὰ στρογγυλὸν πρόσωπον, ἐπιδεικνύουσα ὑπὸ τὸ πολὺ βραχὺ φόρεμα κνήμας χονδρὰς καὶ εὐπλάστους καὶ προβάλλουσα στήθος αὐθαδές, ἀπὸ τόρα φημιζόμενον. Οἱ δύο ἄνδρες, καθήμενοι μεταξὺ τῶν τριῶν γυναικῶν, συνεπλήρουν τὴν ὀλιγομελῆ σήμερον οἰκογένειαν, ἡ ὁποῖα ἐδεκατίσθη μὲν ὑπὸ τοῦ θανάτου καὶ διεμελίσθη, ἀνέτρεφεν ὅμως μετὰ φροντίδος βλαστὸς πλήρεις ζωῆς, πᾶσαν προκοπὴν ὑποσχομένους.

«Νιανιὰ ἐγένηκε ἡ μανέστρα!» εἶπε μετὰ μορφασμοῦ δυσαρεσκείας ἡ Κίτη, ἐσκυμμένη ἐπὶ τοῦ πινακίου τῆς καὶ ἀνακινούσα διὰ τοῦ ἀργυροῦ κοχλιαρίου τὴν ὄρυζαν, ἡ ὁποῖα πράγματι εἶχεν ἀρχίσει νὰ διαλύεται.

«Μὰ ἐπαρार्γήσατε, τὸ παρακάνατε!» εἶπεν ἡ κ. Τοκαδέλου, ταῦτὰ φρονοῦσα περὶ τῆς σούπας τῆς. Ἄλλ' ὁ σύζυγός τῆς, ὁ ὁποῖος δὲν τὴν εὔρισκε δὲ καὶ τόσῳ χαλασμένην, ἐδικαιολογεῖτο προβάλλων ὅτι αὐτὰς τὰς ἡμέρας ποῦ ἐπλησίαζαν αὐτὴ ἐκλογαί, ἦτο ἀδύνατον νὰ εἴνε ἀκριβῆς εἰς τὴν ὄραν τοῦ γεύματος, «ἰνποῦντο στὴ μία παναπῆ» δούλος τοῦ κόσμου κατ' ἀνάγκην καὶ περισπώμενος διαρκῶς ὑπὸ τῆς ἐνεργείας. Ὁ Τόννης ὅμως, ὁ ὁποῖος εἰς τὴν παρατεταμένην μετὰ τοῦ Τσίετες συνομιλίαν, δὲν εὔρισκεν οὔτε ἔχνος ἐνδιαφέροντος, δυναμένου νὰ δικαιολογήσῃ τὴν θυσιάν μιᾶς σούπας ἀπὸ ὠραῖον παχὺ βωδινόν, ἐρρόφησεν ὀλίγες κοχλιαριῆς καὶ ἀπόθησεν ἀπ' ἐμπροσθέν του τὸ πινακίον:

«Ἀηδία εἶνε, δὲν μπορῶ νὰ τη φάω!»

Ἐζήτησε δὲ ἀμέσως ἀπὸ τὸν ὑπηρέτην τὸ κρέας, χωρὶς νὰ προσέξῃ εἰς τὸ βλέμμα τοῦ πατρός του, ὁ ὁποῖος δὲν εἶδε πολὺ εὐνοικῶς καὶ τὸ νέον κίνημα τῆς ἀντιπολιτεύσεως.

Ἐτελείωσε τὸ γεῦμά των μετὰ τὴν συνήθη σιγὴν καὶ ταχύτητα καὶ καθεὶς ἀπεσύρθη εἰς τὸ δωμάτιόν του, ἐκτὸς τῆς κυρίας Τοκαδέλου, ἡ ὁποῖα ἐξήπλωθη ἐκεῖ εἰς μίαν πολυθρόναν νὰ ποτελειώσῃ τὸ γαλλικὸν τῆς μυθιστόρημα, — διότι εἶχε τὸ ἐλάττωμα τῆς φιλαναγνωσίας ἡ καλὴ κυρία. Τὰ δωμάτια εὔρισκοντο ὅλα εἰς τὸ δεύτερον πάτωμα, διότι τὸ πρῶτον κατεῖχον αἱ αἰθουσαι, ἡ τραπεζαρία καὶ τὸ γραφεῖον τοῦ κ. Τοκαδέλου. Τὸ δωμάτιον τοῦ Τόννη, ἀκρογωνιαῖον μ' ἐν παράθυρον ἐπὶ τῆς μιᾶς πλευρᾶς καὶ ἐν ἐπὶ τῆς ἄλλης, εἶχε παλαιὰν ὅπως